

IZ PRIŠTINE, S LJUBAVLJU
Nova albanska književnost Kosova

ALGORITAN MEDIA

traduki

The publication of this work was promoted by TRADUKI, a literary network, which the Federal Ministry for European and International Affairs of the Republic of Austria, the Federal Foreign Office of the Federal Republic of Germany, the Swiss arts council Pro Helvetia, KulturKontakt Austria, the Goethe-Institute, the Slovenian Book Agency and S. Fischer Foundation are members of.

IZ PRIŠTINE, S LJUBAVLJU

Nova albanska književnost Kosova

Privedila redakcija časopisa za kulturu MM

Privedivač

Jeton Neziraj

Redakcija

Škeljzen Malići, Anton Berišaj

Fadilj Bajraj

Prevod

Škeljzen Malići

Nailje Maljaj Imami

Fadilj Bajraj

Beograd, 2011

SADRŽAJ

Saša Ilić & Jeton Neziraj

Prepiska izdajnika 11

I MOJ BISEKSUALNI GRAD

Nova kosovska poezija 35

Haljilj Matoši (*prevod Nailje Imami*)

Lirika malih životnih stvari 37

Dževdet Bajraj (*prevod Fadilj Bajraj*)

U mojoj pesmi..... 41

Albanska molitva..... 42

Najmlađi je progovorio 44

Albansko jelo 45

Na izlogu smrti..... 47

Poezija danas 48

Tamo gde jednom davno 49

Nekad i sad 50

Arben Idrizi (*prevod Škeljzen Malići*)

Dok..... 52

Među likvidiranim bio je i umobolnik..... 54

Ne vraćaj se..... 56

Zveri vole otadžbinu 58

Voleo bih da sam s tobom..... 59

I ti si loše spavala 60

Uvek ista priča..... 61

Odlazeći u posetu majci 62

Uvek me je gociala ideja da..... 63

Kao mališan pomagao sam baki da prostre 64

Priznajemo mir kao nužno zlo..... 65

Ponovo si tu 66

<i>Spazme ideja vegetiraju</i>	67
<i>Anđela ti preotmu oni koji ga ne zaslužuju</i>	68
Kosovski haiku	69
Beat haiku 1	70
Beat haiku 3	71
Haiku Whisky 2	72
Ideja slobode i Boga	73
Pravo je čudo	74

Anton Berišaj (*prevod Fadilj Bajraj*)

Autobiografija	75
MADRIGALI	76
Madrigal I	76
Madrigal II	76
Madrigal III	76
Madrigal IV	76
TREZAN ŽIVOT	77
Alkohol I	77
Alkohol II	78
Prazna čaša III	78
Alkohol III	79
Alkohol IV	79
Smrt laži	80
Smrt istine	81
Pesnikova smrt	82
Antonova smrt	83
Smrt vremena	84
Bagrem	85
OSEĆANJA	86
I Pravilo	86
II Ludost	86
III Pesimizam	86

IV Vernost.....	86
V Priznanje	86
VI Ljubav.....	87
VII Vera.....	87
VIII Strah	87
IX Sumnja	87
X Suđenje	87
XI Magija.....	88
XII Zaborav	88
XIII Sećanje.....	88
XIV Življenje.....	88
XV Mera.....	88

Haljilj Matoši (*prevod Škeljzen Malići*)

RATNA TRILOGIJA	89
1. Isus donosi planetarni mir	89
2. Evidencija muka i bolova	90
3. Lepota užasa.....	92
Šote	94
Tren.....	95
Gradski autobus br. 4 u Prištini	96

Balsor Hodža (*prevod Škeljzen Malići*)

Moj biseksualni grad.....	98
Otkrivanje sebe	100
Wag the dog	105
Sedeći na balkonu.....	107

Trina Gojani (*prevod Škeljzen Malići*)

Gomila i ti	108
Bekstvo	109
Ne treba ti ništa više do moja smrt	110
I ovako se umire	111
Odlazak.....	112

Kujtim Paćaku (*prevod Škeljzen Malići*)

Sećanje	113
Dva pijanca	114

Pismo za tebe.....	115
Recite mi.....	116

Špetim Seljmani (prevod Škeljzen Malići)

Pivo, očaj, nada.....	117
Na kraju krajeva	120
Fantastična bol (2007, 9:42:25 PM).....	123
Teret onoga što ostane.....	124

Genc Kadriu (prevod Škeljzen Malići)

Sve-mir.....	125
Predskazanja ljubavi	127
Kad poljupce rastoči rosa.....	129
Počinju ljubavi	131
Orao	132
Poljubac.....	133
Kad zemlja govori... ..	134

Avni Rudaku (prevod Škeljzen Malići)

Veliko i malo	135
Imperijalisti boja	138
Antiromantizam.....	140

Ervina Haljilji (prevod Fadilj Bajraj)

Plašim se čoveče	142
Propadanje čoveka	143
Bolni sjaj	144

II GLAVNA HRONIKA KOSOVA POLJA

Nova kosovska proza	147
---------------------------	-----

Arben Ataši (prevod Nailje Imami)

Putevi nove proze na Kosovu	149
-----------------------------------	-----

Besa Saljihu (prevod Škeljzen Malići)

Tri meseca.....	155
Čežnja	157
75 (ili više) sati	159

Dosada	161
Koliko vekova	163
Ona dolazi.....	164
Voda	166
Iljir Đocaj (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
Ništa.....	169
Buntovnik.....	173
Arben Idrizi (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
Kristalni vazduh	177
Haljilj Matoši (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
VraNina.....	189
Kujtim Rahmani (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
Purpurni ćilim	195
Eh!	198
Ardijan Hadžaj (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
Glavna hronika Kosova polja.....	203
Ragip Suljaj (<i>prevod Nailje Imami</i>)	
Rekvijem za slepog starca	209
Nemam vremena da živim sa smrću!	213
Egzorcizam	217
III ZABRANJENE LEKCIJE	
Nova kosovska drama	219
Bekim Ljumi (<i>prevod Škeljzen Malići</i>)	
Pitanja osvete i praštanja.....	221
Jeton Neziraj (<i>prevod Škeljzen Malići</i>)	
Rat u doba ljubavi.....	229
Beleške o autorima i prevodiocima	277

Saša Ilić & Jeton Neziraj

PREPISKA IZDAJNIKA

Dragi Jetone,

Leto ulazi u svoju najkritičniju fazu, političari su na svojim odmorima, novinari ne znaju više o čemu bi pisali pa izvlače stare kofere i objavljuju zastarele dokumente. U tim dokumentima, osim prašine koju bacaju ljudima u oči nema više ničega. Možda je ovo idealno vreme za posao koji smo otpočeli u martu ove godine, kada smo se sreli na Međunarodnom sajmu knjiga u Lajpcigu. A gde bismo se inače sreli, jer danas komunikacija s Kosovom funkcioniše uglavnom u jednom smeru, možeš prelaziti granični prelaz kod Merdara ukoliko imaš srpske papire, u suprotnom moraš ići nekim zaobilaznim putem. Zanimljivo je da sam ove godine prvi put prešao tu granicu kada sam putovao u Prištinu na promociju *Sarajevskih sveski*. Znaš i sam kako je: pronađeš telefon kombi-prevoza koji obraća na relaciji Beograd–Priština, spustiš se do železničke stanice, odakle kombi polazi i kreneš u nepoznato. Sećam se da je tada uveliko trajala afera s isključivanjem provajdera za mobilnu telefoniju pa sam do Merdara žurio da pošaljem poruke poznanicima pre nego što izgubim signal. Mogu da kažem da je to putovanje nosilo nešto od uzbuđenja koje ljudi verovatno osete kada izlaze iz zatvora ili iz zemlje pod sankcijama, kakvo sam osetio kada sam prešao granični prelaz Kelebija 1999. godine. Tada sam prvi put nakon rano detinjstva, kada su me roditelji vodili u Grčku na more, izašao iz zemlje. Pre toga sam imao velikih problema da izvadim pasoš, jer nisam mogao da dokažem šalterskoj službenici u SUP-u da sam zaista odslužio vojsku i da prvi pečat u vojnoj knjižici nisam imao jer je te 1991, kada sam kao regrut stigao u jedinice JRM, počeo rat. A tada, u potpalublju jedne barže, prvi put u životu sam se sreo s Albancima.

Ne znam šta bi mi rekla žena na šalteru da sam joj tada, neposredno posle rata na Kosovu, saopštio to. Svakako bi me poslala u majčinu ili bi pozvala dežurne policajce da me izbace iz reda u kojem sam prethodno proveo nekoliko sati. Setio sam se tada malog zelenookog Beriše Beke, mornara iz 106. mornaričke klase JRM, s kojim sam spavao u potpalublju. Imali smo vreće za spavanje i delili smo skućeni prostor, čekajući da brod stigne u Boku Kotorsku, gde je trebalo da otpočne naša *odiseja*. Na Prevlaci se uveliko pucalo, a topovnjače su svake večeri isplovljavale iz Tivta i odlazile put Dubrovnika i Ploča. Sutradan ujutro bi se vraćale i mi smo kao tek pristigli *gušteri* odlazili na iskrcavanje ogromnih topovskih čaura. Smrdele su na barut i nesreću. Slagali smo ih na velika kolica i odvozili u čađave hale Remontnog zavoda. Bili smo radna snaga rata i gurali smo ta kolica s čaurama prema raskriljenim vratima na novo punjenje. Tada, dok sam s Berišom gurao ta kolica, naučio sam i prvu albansku reč – *zhapin* (gušter). Ne znam da li se uopšte koristi u standardnom albanskom, ali nama je tih dana postala nezostavni deo mornarskog žargona.

Tako sam kao *žapin* stajao i pred šalterom voždovačkog SUP-a, bez mogućnosti da bilo šta objasnim organima vlasti. Mogao sam samo da povijem glavu i potražim neko drugo rešenje. To pronalaženje drugog rešenja oduvek je bilo jedini hobi mladih mornara, *žapina*, koje su svi odreda maltretirali. Tako sam se ukrcao i u kombi za Prištinu gde su već sedeli neki iskusniji putnici na toj relaciji, koji su me pogledali s čuđenjem. Nikad nećeš prestati da budeš *žapin*, rekao mi je davnih dana mali Beriša Beka. I bio je u pravu. Kombi je pravio malu pauzu u nekoj drumskoj krčmi kod Pojata. Tamo smo popili kafu. Dok sam pisao svoje sms-ove, zapazio sam na zidu, u jednom delu kafane, veliku sliku nekog naivnog slikara: kneževa večera u tamnim valerima. Pomislio sam kako je sve na tom putu obeleženo prošlošću i kako se sve opire pronalaženju drugačijeg rešenja. Ipak, kao i svaki *žapin*, nastavio sam svoje putovanje. Kada sam se iskrcao na drumu, nedaleko od prištinske autobuske stanice, jedan od saputnika mi je rekao da hotel “Grand”, nekadašnje Arkanovo uporište, više ne radi i da mi ne preporučuje da ulazim u Prištinu. Mahnuo sam rukom i uzeo svoju torbu. Preda mnom je ležala Priština. Dok sam ulazio u taksi, znao sam samo jedno: došao sam po priče koje će mi možda malo bolje objasniti

svet mog nestalog prijatelja iz mornarice, Beriše Beke. Priče koje ću potom prošvercovati nazad za Beograd istim onim kombijem, ukoliko se bude pojavio u zakazano vreme.

Tako sam prvi put došao u Prištinu...

Beograd, petak, 13. avgust 2010.

Prijateljski pozdrav,

Saša

Dragi Saša,

Na ovaj ili onaj način, svi smo mi bili i ostali *gušteri*; *gušteri* juče u ratu i *gušteri* danas u miru. Bio je u pravu tvoj prijatelj iz vojske Beka Beriša! *Guštterski* život nastavlja da nas prati, prijatelju...! Veoma je čudno što si u svom pismu pisao o nekim stvarima o kojima sam i ja hteo da pišem, a koje ne možeš izbeći u komunikaciji ovakvog tipa. Komunikaciji, koja me, veruj mi, već sada ispunjava čudnim osećanjem, onakvim kakvo može imati čovek koji prvi put ulazi u zoološki vrt. Pomešano je zadovoljstvo s bojažljivošću, iznenađenje s optimizmom... Ali, pre svega, zadovoljstvo je tu.

Ovde, gde sedim i pišem, sada je jedan lep restoran mog ujaka. Pre petnaestak godina, bila je to srpska imovina, lokal u kome su Srbi živeli i radili do 1999. godine. Sada u ovom selu više ne žive Srbi; izbegli su ili u Srbiju ili u druge krajeve Kosova, nastanjene Srbima. Albanski stanovnici ovih krajeva, skloni ciničnom humoru, rekli bi da “nije ostalo Srba, ni za lek”. Selo gde sam ja odrastao nije mnogo udaljeno od sela gde su živeli Srbi, ali moji kontakti sa Srbima bili su retki, veoma retki. Kao petogodišnjak, zajedno s grupom ostale dece, išao sam na turističko putovanje u Bečice. U grupi od dvadesetoro dece bilo je i jedno srpsko dete (zvalo se Dejan), koje je, kao Srbin, imalo poseban tretman kod vaspitača, koji su nas pratili. Od Dejana sam tada naučio da na srpskom kažem samo “Jebem ti mater”! Mnogo godina kasnije, tokom devedesetih, Dejan je počeo da radi u opštini, na odeljenju za izdavanje dokumenata (pasoši i lične karte) i znam da je postao omražen među lokalnim Albancima! Dejan je radio na radnom mestu gde si, kao Albanac, najlakše mogao da osetiš diskriminaciju i omalovažavanje. Bilo je to vreme kada su život kosovskog Albanca, mnogi Dejan, tretirali kao život jednog uličnog psa.

U četvrtom i petom razredu osnovne škole (koja se tada zvala “Milan Zečar”, a kasnije je postala “Kadri Zeka”), srpskohrvatski jezik nam je predavao učitelj – Srbin Bora. Bora je bio dobar čovek. Miran i pažljiv. Dovoljno mu je bilo da nam kaže: “Čitajte redom ovu lekciju“, a zatim bi, obično, zadremao na času. On me je naučio solidnoj osnovi srpskog jezika. Pamtim jedan uznemirujući događaj iz tog doba. Ruka i Safet, dvojica buntovnih đaka iz druge škole, napali su kamenicama svoju učiteljicu – Srpkinju (bila je jedina

Srpkinja u nastavnom kadru te škole). Ne znam koji je mogao da bude motiv za taj napad, ali mogu da pretpostavim da kod dece od 9 ili 10 godina, koliko su oni imali tada, nije moglo biti reči o političkoj pozadini. Kazna za tu dvojicu učenika bila je stravična. Bio sam svedok delića izvršenja te kazne. Dečaci su najpre bili prebačeni u našu školu, jer se do nje moralo pešačiti mnogo duže. U nastojanju da dokažu da su se distancirali od izgreda te dece, albanski učitelji su ih tukli bezdušno. Tukli su ih nemilosrdno u našem prisustvu. Bio sam premali da bih shvatio njihovu krivicu, za koju se govorilo da je “strašna”. Učiteljica je bila Srpkinja i to je udesetostručilo krivicu te dvojice učenika! Ovakve kazne, možda još i strašnije, dobijala su i druga deca, koja su ponekad skupila hrabrost da ispišu na svojim klupama parolu “K. R.” (Kosovo Republika).

Jednom, u ranom detinjstvu, jedan naš rođak nas je naučio nekoliko parola, koje smo moj brat i ja uzvikivali u dvorištu naše kuće, popevši se na gomilu cepanica. Jedna od tih parola bila je “Kosovo Republika”, dok je druga, duža, sadržala stihove kojih ne mogu da se setim tačno, ali koji su išli otprilike ovako: “...Ustav. Republika ... budi ispod stepenica ... kada izađe Srbin, zakolji ga nožem!” Moj stric nas je čuo, pojurio je za nama i posle duže jurnjave izvukao nam je uši. Primorao nas je da mu kažemo od koga smo to čuli. Duže vreme smo potom imali osećaj krivice zbog “izdaje” onog našeg rođaka; bilo nam je žao, jer više nismo mogli da idemo u njegovu kuću, niti da jedemo sjajan hleb koji je mesila njegova majka.

Sećam se, takođe, da nas je deda, pre nego što bismo otišli na spavanje, pitao da li smo uneli sekiru (koja je inače stajala u dvorištu). Sekira je uveče uvek trebalo da bude u kući. Deda je za to imao jedno prosto objašnjenje: “Ako dođu Srbi da nas komadaju na spavanju, bar da nas komadaju svojim sekirama, a ne našim!” Ova dedina trauma sigurno se vezuje za ranije događaje kada su srpske i albanske bande harale po selima na jednoj ili drugoj strani. Kao dete, stalno sam zamišljao te scene, kako naši ljudi sa sekirama i kosirima, jurišaju noću, pre svitanja, na neko srpsko selo i pustoše ga. A zatim, obrnuto, kako Srbi dolaze sa sekirama, kosama i noževima, i pustoše naše selo. Nažalost, ove užasne scene, poput onih iz noćnih mora, video sam “uživo” mnogo godina kasnije, tokom rata na Kosovu.

Setio sam se ovih fragmenata iz detinjstva ne bih li istakao da je na Kosovu vladao duh nepoverenja i međusobnog straha između

Srba i Albanaca. Usađen strah koji se prenosio generacijama! Ovaj strah i ovo nepoverenje negovali su s mnogo pažnje nacionalisti s obe strane. Oni su, prosto, raspirivali jednu vatru sa suvarcima, čiji se plamen zatim lagano širio po Kosovu, a verujem i kod vas, u Srbiji. To su bili i ostali prostori koji su poznavali i dalje poznaju samo *patriote* i *izdajnike*. Ništa više ili manje od toga. Ili si sa njima ili sa nama. Ali u suštini, kao što je rekao tvoj Beka Beriša, bili smo i ostali *gušteri*...

Ima još puno stvari u ovom našem *gušterskom* životu o kojima bih želeo da ti pišem, ali ovoga puta dosta o tome. Jer, u suprotnom, ovo započeto pismo, povodom naše antologije koju pripremamo, moglo bi da užasne čitaoce. E, moj druže, vidiš, u uvodu za književnu antologiju, odabrali smo da pričamo o prošlosti! Eh, dobro, još pismo ili dva, i verujem da ćemo prošlost poslati u materinu, a zatim ćemo, verujem, pisati o današnjim *gušterima* i *gušterizmu*.

U međuvremenu, nestrpljivo očekujem tvoje drugo pismo. A ja ti najavljujem (kao u onim latinoameričkim serijama u kojima se najavljuju događaji u sledećoj epizodi) da bih u narednom pismu želeo da ti pišem o svom slavnom putovanju u Leskovac, kao i o reakcijama ovih mojih “napaćenih patriota (pisaca)” u vezi s našom antologijom, a pisaću ti i o kulturnom životu na Kosovu, ako želiš... Na kraju krajeva, možemo da govorimo i o politici! Pa, neka je đavo nosi, govorimo već jednom i o politici! Tako ti Boga, nemoj da odbiješ. U inat unutrašnjim *gušterima*, koji će svakako u ovoj našoj komunikaciji i saradnji otkriti, uz pomoć svojih konspirativnih teorija, naše tajne namere, koje će (neka za njih sazna i javnost) svedočiti da sam ja srpski a ti albanski špijun, ili da smo obojica američki ili ruski špijuni.

Šta, ti, Saša, kažeš o ideji razmene teritorija između Kosova i Srbije? Phu, zvuči mnogo grubo. Ako želiš manimo se toga sasvim. Bolje je da razmenjujemo literaturu onda...! Pa, ko zna, ako razmenimo književnost, možda kasnije neće uopšte biti potrebno da razmenjujemo teritorije!

Do tvog drugog pisma,
subota, 14. avgust 2010.

Prijateljski,
Jeton Neziraj

Dragi Jetone,

Oduvek me je zanimalo kako je vreme teklo s druge strane “zida”. Tvoje pismo me je vratilo u doba kada je “K. R.” (Kosovo Republika!) bila jedna od mantri koja je ispunjavala ionako politikom prezasićeni vazduh mog detinjstva. Rođen sam u jednom mestu u centralnoj Srbiji, odakle je Beograd bio podjednako udaljen kao i Kosovo. I sve je tu stizalo kasno, filmovi, pop kultura, knjige i stripovi. Međutim, šifra “K. R.” bila je jedna od onih informacija koja je pronalazila put i do dečjeg sveta. Zvučala je zastrašujuće, dok su je nakon Titove smrti izgovarali stariji ljudi. Unosila je nemir i Kosovo je u mojoj svesti postajalo potencijalno opasna zona iz koje je šifra “K. R.” izrastala kao senka nekog “konačnog rešenja” koje će nas jednog dana sasvim natkriliti. Onda su počele da se pojavljuju neke siromašne srpske porodice s Kosova, bedno odevene, s mnogobrojnom decom koja su čučala u traktorskim prikolicama. Kupovali su gole placeve nedaleko od moje kuće, dovlačili su i svoju rodbinu; ubrzo je izniklo čitavo divlje naselje koje smo u žargonu zvali “kineskom četvrti”. Iako im je prodavalo placeve, domicilno stanovništvo ih nije volelo. Niti su decu tih Kosovara volela domaća, “normalna” i lepše odevena deca. Često je dolazilo do tuča među nama, a neko od starijih komšija bi onda izašao na ulicu i počeo da viče, psujući im “majku šiptarsku”. “Zbog takvih”, vikao je komšija, “jednog dana ćemo ostati bez Kosova!”

Budući da sam živio pored “kineske četvrti”, često sam odlazio do prodavnice, prve privatne bakalnice koju je na bivšem imanju moga dede otvorio jedan od ‘Kineza’, izvesni Ljube. A tamo, pred jeftinim izlogom od stakla i aluminijumskih lajsni, sedela je ta ‘kineska dečurlija’, uvek pocepana i bosa. Sećam se da u početku nisam mogao da popamtim ko se kako zove, niti da shvatim ko je s kim u srodstvu. Bilo ih je mnogo, govorili su neki nerazumljivi srpski jezik. Primetio sam jedino da su im se ‘kineska’ imena, kao i bakalinu Ljubetu, uglavnom završavala na “-e”: Binke, Cobe, Ceke, Race, Ace, Cace, Goce, i tome slično. Ja bih dolazio na svom novom biciklu, uvek strepeći šta će se dogoditi s njim dok ne izađem iz prodavnice. A događalo se uvek isto. Neko bi od tih klinaca odmah zgrabio moj bicikl i odjurio niz ulicu. Potom sam dugo jurio za njim, slušajući graju iza leđa. Ponekad bi me opkolili na ulici i

prisiljavali da im posudim bicikl. Jednom sam, sećam se, povraćao nakon kraćeg gušanja s njima. Nisam znao kako da objasnim sebi taj događaj. Osetio sam da me je nešto u njima duboko uznemiravalo. I da je išlo daleko, čak do fiziološke averzije. A onda smo krenuli u školu gde su i mene, zbog mesta stanovanja u zoni zračenja “kineske četvrti”, deca koja su stanovala u blizini škole počela da tretiraju kao ‘Kineza’. ‘Kineza’ koji će se desetak godina kasnije pretvoriti u *žapina*. Osvrnuo sam se oko sebe i video svoje komšije iz četvrti. I tada, u školskom dvorištu, prvi put sam s tim ljudima konačno podelio nešto zajedničko: bio je to osećaj *izopštenosti iz zajednice*. Mnogo godina kasnije, kada sam upoznao Berišu Beku i s njim u potpalublju razgovarao o životu na Kosovu, shvatio sam da su moji nekadašnji Kinezi, zapravo srpski doseljenici s Kosova, u očima domicilnog stanovništva imali nešto od *albanske pretnje* koja se sažimala u šifri “K. R.” Oni su ostali izolovani u svom getu sve do današnjih dana. Tek retki slučajevi školskih prijateljstava, narušili bi barijeru podignutu između ‘nas’ i ‘njih’. Bili su u kontaktu s Albancima i taj kontakt kao da im je na neobjašnjiv “magijski” način zauvek preneo *neprijateljsku suštinu, obezvredio ih i potisnuo* u izolovanu *kinesku četvrt*. Bio je to odgovor lokalne zajednice na Kosovare, a posredno i na albanski zahtev za Kosovom Republikom. Ili je to bio samo alibi da bi se kanalisala netrpeljivost prema došljacima. Naposletku, nije ni bilo važno ko su zapravo ti ljudi. Poruka je bila jasna. A kada bude došlo vreme, razgovaraće se drugačije.

A na to vreme se nije dugo čekalo. Ratovi su počeli s mojim punoletstvom. I sve se pomicalo, od Vukovara i Dubrovnika, preko Bosne, na jug – ka Kosovu. Nakon ratova i pada Miloševića, počeo sam da radim u beogradskoj gimnaziji “Sveti Sava”. Bilo je to jedino mesto koje sam mogao dobiti preko biroa za zapošljavanje. Ubrzo sam shvatio i zbog čega. Početkom devedesetih, naime, ta ustanova je postala ekskluzivna škola za decu Miloševićevih funkcionera i kao takva je trajala sve do jeseni 2001. kada sam kao profesor srpskog jezika i književnosti ušao u njenu zbornicu. Škola je bila prilično ruinirana, s ogromnim odeljenjima od preko pedeset đaka. Jednog septembarskog dana, u odeljenju drugog razreda gimnazije, predavao sam pesmu Šandora Petefija *Sloboda sveta*. Njegov revolucionarni romantizam i imperativ lirskog subjekta da naposletku bude sahranjen s onima koji su se borili za slobodu, neočekivano, uticali su da

me na tabli sledećeg dana sačeka natpis: “Šiptari su u romantizmu, mi ih ubijamo i bacamo u kolektivne grobnice!” Pitao sam ko je to napisao, ali niko nije hteo da se javi. Onda sam shvatio da bi trebalo da održim drugačiji čas i da s tom decom porazgovaram o Drugima u našoj blizini, o mogućnostima komunikacije s drugim nacijama i religijama. U jednom trenutku, rekao sam im, zamislite samo da na kraju mog prezimena stoji još jedno “i”, kako biste me gledali onda? Vrteli su glavom, objašnjavajući mi da je to nemoguće, ali ja sam insistirao na tome da im srpski jezik može predavati i Albanac. Zašto da ne. Čas o toleranciji je prošao, a mene je nekoliko dana kasnije, na ulazu u zbornicu dočeka ošišani momak razvijenih ramena. Isprečio se na putu, unevši mi se u lice. Nikada ranije nisam osetio toliko mržnje u nekome kao u tom mladom čoveku. Rekao mi je da su mu drugovi rekli da sam ja “Šiptar” i da kao takav ne mogu da predajem u “srpskoj gimnaziji”. I dodao je na kraju da će me ubiti. Nisam znao šta da uradim u prvom trenutku, nespretno sam ga pitao ko je on. Odmah mi se predstavio punim imenom i prezimenom, kao učenik druge godine te gimnazije. Rekao sam mu da me ne zanima i da ide kod direktorke. On je još neko vreme insistirao da mu pokažem dokumenta. Stajali smo, činilo mi se, čitavu večnost, dok su oko nas promicali profesori, dok su nas gledali ostali đaci u hodniku, koji su očigledno participirali u pripremi ovog presretanja profesora. Naposletku se sklonio, a ja sam ušao u zbornicu. Srušio sam se na stolicu i ispričao kolegama šta mi se desilo, na šta su se oni nasmejali, rekavši mi da ću tek videti šta me čeka. Pitao sam se šta je sledeći korak. Zato sam prijavio slučaj kod direktorke i zahtevao aktiviranje psihologa u radu s tim učenikom. Sve je, međutim, išlo traljavo. Momku je smanjena ocena iz vladanja, ali niko nije shvatio suštinu problema. Ubrzo sam dobio nadimak “Šiptar” i svakog dana, posle škole, iza mračnih školskih uglova, čekale su me grupe učenika, uglavnom momaka, koji bi me ispraćali povcima: “Šiptareee! Zaklaćemooo teee!”

Ponovo sam bio na početku svog gušterskog života. Hodao sam kroz pomrčinu, očekujući da svakog trenutka neko iskoči iz mraka i udari me. Tako su tekli moji “šiptarski dani” u centru Beograda, nedaleko od britanske ambasade, te jeseni. Podršku profesorskog kolektiva nisam dobio, a onda su se pojavili i roditelji, koji su me optuživali da krivicu prenosim na njihovu decu, koja su zapravo instruisala svog školskog druga. Krajem decembra, pošto

sam zaključio ocene, napustio sam profesorski posao u Miloševićevoj gimnaziji "Sveti Sava". Zapitao sam se kako je zapravo pravim Albancima, Bošnjacima, Hrvatima u ovome gradu, ako je meni zbog jednog fiktivnog "i" na kraju prezimena bilo tako. Odgovora nije bilo. Pokušao sam da o tome nešto kažem za novine, ali se medijima ta tema činila nebitnom.

Stoga mislim, druže, da će naše razmenjene priče doprineti upravo tome da se ovakve stvari, jednog dana izbegnu. Koliko je to moguće. Znam da je teško i da će biti potrebno mnogo vremena. Samo treba istrajati. I da, zanima me veoma kako je prošao tvoj put za Leskovac. Kakve su reakcije okoline na vest o pripremi našeg zajedničkog projekta u kome ćemo umesto teritorija razmenjivati upravo literaturu, jedino pravo svedočanstvo o životu, razbijenom po getima i kineskim četvrtima širom Balkana.

Takođe, napiši mi koje autore planiraš da ubaciš u knjigu i koje su njihove teme. Možeš i o političarima danas. Ja imam dosta takvih priča. To ne jenjava kao što ni vodostaj netrpeljivosti ne opada, uprkos svemu.

Beograd, 18.11.2010.

Prijateljski te pozdravlja,
Kinez, Šiptar i, naravno, *zhapin*
S. Iliq

Dragi Saša,

Ova naša pisma, kao i mnoga druga slična, učiniće možda da ljudi nakratko zaplaču, ali posle njihovog čitanja, pošto pripale cigaretu, ponovo će se vratiti starim navikama u ovim krajevima: mržnji i zavisti... Ipak, prijatelju, bar nakratko nastupiće “zatišje oružja” i možda zbog toga baš i vrede. Negde sam pročitao da su nekada u nekom mestu, robovlasnici u pozorištu iskreno zaplakali kada bi gledali neku bolnu priču o patnjama robova. Ali čim bi izašli iz pozorišta i vratili se kući, ponovo bi svoje robove premlačivali.

Iskreno ti zahvaljujem što si poverio meni (i čitaocima) priče iz svog detinjstva. To što si ti napisao kazuje mnogo više nego desetak istorijskih knjiga.

Ja sam ti u poslednjem pismu obećao da ću ti pričati o svojim putovanjima u Leskovac. Godine 2006. dobio sam poziv s jednog Univerziteta u Kanadi da tamo predstavim pozorište Kosova. Hteo sam da idem, ali desilo se da Kanada ne priznaje putne isprave Kosova (onda izdate kod UNMIK-a). Đavo neka ga nosi, stvarno sam želeo da putujem u Kanadu. I tada sam saznao da su mnogi kosovski Albanci, iz raznoraznih razloga, uzimali jugoslovenske pasoše. Počeo sam da razmišljam o toj mogućnosti. Neki moji drugovi su mi savetovali da to “uradim”, a neki pak da “ne uradim”! Glava me je zabolela od razmišljanja.

“Uzmi ga, nije smak sveta ako ga uzmeš.”

“Ideš da uzmeš pasoš od onih koju su nas ubijali.”

“Uzmi ga, neće više biti sranja.”

“Vredi ga uzeti za jedno putovanje u Kanadu.”

“Ideš da klečiš pred onim usranim kriminalcima, sramota.”

“Uzmi ga, uzmi ga, šta te briga... Vrlo važno.”

“Kakve veze ima to s patriotizmom?”

“Uvek tako, mi Albanci, pobedimo u ratu, a gubimo u miru.”

“Idi, uzmi, jer sa ovim našim pasošima UNMIK-a samo dupe možeš da obrišeš.”

“Postidećeš se zbog toga.”

Naravno, navodim samo pretpostavke koje su bile sasvim moguće u tom periodu dok sam se kolebao da li da zatražim jugoslovenski pasoš. Na kraju sam ubedio samog sebe. Lako se našao jedan “posrednik” koji bi mi za 300 evra doneo pasoš na ruke.

Sreo sam se s tim tipom koji me je ubedio da mu dam 150 evra kao avans. Toliko sam bio glup da sam mu poverovao. Cela ta ideja o jugoslovenskom pasošu sadržala je u sebi konspiraciju, nepoznanicu, strah i svašta još, tako da i to plaćanje od 150 evra za pasoš koji je trebalo da stigne za nedelju dana na isti sto u istoj kafani, nije bilo “nelogično”. Ali “posrednik” mi nije doneo pasoš za nedelju dana, ni za dve nedelje, ni za dva meseca, niti kasnije... Nastavio je da me zavarava banalnim lažima dugo vremena, dok na kraju nisam digao ruke od toga. Propalo je toliko očekivano putovanje u Kanadu.

Ali, godinu dana kasnije, 2007. godine, stigao mi je novi poziv s Kanadskog univerziteta. **Ovog puta sam se opametio. Trebalo je da odem u Leskovac, tamo gde su mi rekli da su posle rata izmeštena dokumenta iz Kačaničkog regiona.** Odlučio sam da krenem, ali sa mnogo bojazni. Pošao sam rano ujutro iz Gnjilana s jednim taksistom koji je tražio 50 evra. Taksista, naviknut na ova- kva putovanja, objasnio mi je skoro čitavu proceduru kroz koju je trebalo da prođem da bih dobio pasoš. Leskovac mi je izgledao kao grad uzaludnosti. Međutim, iznenadio sam se prirodnim lepotama koje sam video usput. Znam da mi je pre podne prošlo u traganju za kancelarijom, u nastojanju da zapamtim mesto gde je trebalo da uđem i kako odatle da izađem. Glavni centar za ceo ovaj “biznis” bio je tamošnji MUP. Podjednako važna, bila je i “Mesna kancelarija Uroševac”, smeštena privremeno u Leskovcu, gde je prvo trebalo da sa vadi Izvod iz matične knjige rođenih i državljanstvo. Do te kancelarije se stizalo preko gradskog mosta. Kancelarija se nalazila u jednoj privatnoj kući i ne sećam se da li je bilo nekog natpisa. Priča za sebe je ambijent i sivilo koje je vladalo unutra: jedan ili dvojica muškaraca, uglavnom žene koje su se pravile kao da rade nešto, ili su možda stvarno radile! Čudne žene, (sada ne mogu da se setim neke bolje reči), službenice koje su radile pre rata u mesnim kancelarijama u Kačaniku, Štrpcu ili Uroševcu. Rečeno mi je da sve mogu lako da podmitim. Toliko da se stekao utisak kako je već pri rukovanju svako od njih očekivao da mu se nešto tutne u ruku.

Ispostavilo se da su moja dokumenta uništena / izgorela u ratu na “Kosmetu” i sada je trebalo tražiti da se ponovo izrade. Pomenuta je neka reč koju, đavo da je nosi, nisam razumeo, ali znam da je počinjala sa “re-”; “rekonstrukcija” (ili realizacija, reformacija, rekapitulacija, reformiranje, regeneriranje, restruktuiranje, re...).

To je podrazumevalo da ja treba da podnesem zahtev za to "re"... I da se vratim za nedelju dana. Pitao sam da li je moguće da se to "re" uradi tokom dana, da ne bih morao ponovo da dolazim u Leksovac, ali mi je jedna od onih žena kratko odbrusila: "Nemoguće!" Nisam bio siguran da li bi novac završio posao! Đavo ga odneo, da ne userem stvar još više ako joj ponudim mito? Da se ne uvredi? Odlučio sam da postanem "lojalan građanin". Vratio sam se posle nedelju dana u istu tu kancelariju. Žena, koja je ličila na službenicu višeg ranga, pozvala me je u kancelariju i počela da me pita o nekim Albancima koje je poznavala dok je radila u Uroševcu. Pitala je o gradu, pitala je o razvoju... Rekla mi je da se posle rata nikada nije vratila tamo, ali da se nada da će se vratiti jednog dana. Njena ljudskost me je rastužila. Naravno, nije im bilo lako da rade u tim rupama, pretendujući da rade tako važan posao. U znak zahvalnosti sam joj stavio 10 ili 20 evra, "za kafu"; nije se nimalo bunila!

Napokon mi je bilo omogućeno da se prijavim u leskovačkom MUP-u i rečeno mi je da se vratim za otprilike nedelju dana po pasoš. Dan kada mi je zakazano da ponovo dođem bio je dan posle parlamentarnih izbora na Kosovu, na kojima je pobedila Demokratska partija Kosova Hašima Tačija. Vražji posao, ponovo dilema da idem ili ne... Ako odložim, bojao sam se da ću izgubiti red i ko zna šta još... Odlučio sam da idem. Taksista je tog dana bilo manje. Kod leskovačkog MUP-a, nisam sreo takoreći nijednog Albanca. Tokom ranijih poseta, redovno bih čuo da se tu i tamo govori albanski, tihim glasom. A i kada nisu govorili, po njihovim mrzovoljnim licima, kao da su "ulovljeni krivci", mogao bi čovek da pretpostavi da su Albanci. Što sam više Albanaca viđao, nekako mi je bivalo lakše; onda sam rekao sebi, nek ide do đavola, nisam ja jedini koji radi to sranje! To je kao posao s onim vojnicima koji se postrojavaju u vod za streljanje čak i samo jednog čoveka. Žrtvu je mogao lako da ubije samo jedan vojnik, ali ta metoda, kako se čini, bila je smišljena da bi se izbegle neprilike koje su kasnije mogle da imaju ubice. Budući da je bilo desetak vojnika u istom vodu, svako od njih je kasnije mogao da se pravda, rekavši: "Eto, sigurno je metak nekog drugog pogodio žrtvu, a ne moj!"

Kada je stigao red na mene, rekli su mi: "Da, tvoj pasoš je gotov, ali ti, prethodno treba da se javiš u 'SUP Uroševca!'" Znači tako

stvari stoje? Znači postoji i uroševački SUP, sada *privremeno izmešten* (kako se govorilo za bilo šta sa Kosova) u Leskovac. Albanski taksista me je pratio do tamo. Bio je to pravi izazov! Tešio bih sebe: šta može da mi se desi usred bela dana, u jednoj normalnoj državi (ipak nisam bio baš sasvim siguran da je Srbija jedna normalna država, ali tako sam se bodrio)? Ništa ti se ne može dogoditi, ama baš ništa, mislio sam! O ne, momče, palo mi je na pamet, sad će izaći tvoje ime na nekom od onih njihovih spiskova i uživaćeš dan-dva u zatvoru. Taksisti Albancu sam dao sve brojeve telefona mojih poznanika koje sam imao u Beogradu, uglavnom ljudi iz pozorišta. On je, čini mi se, shvatio složenost moje situacije, uozbiljio se i odlučnim glasom rekao: "Brate, ne vraćam se živ bez tebe na Kosovo. Ovde ću da te čekam dok se ne vratiš." Kao u albanskim filmovima! U ovoj tragikomičnoj situaciji falio mi je samo Skenderbeg! Uroševački MUP u Leskovcu bio je u jednospratnoj zgradi (ako je pamtim dobro). Svi policajci bili su u civilnim odelima, što me je uplašilo. Neka ga đavo nosi, kako je moguće da u jednoj normalnoj državi(!) postoji ovakva ilegalna struktura! Primio me je jedan od inspektora, ne sećam se kako se zvao. Razgovor je trajao oko dvadesetak minuta. Pokušaću da ga rekonstruišem, po sećanju, nakon toliko godina.

Seo sam na stolicu nasred sobe. Inspektor, na drugom kraju sobe, sedeo je za jednim velikim stolom. Soba u polumraku.

INSPEKTOR: Vi ste iz Kačanika, je l' te?

JA: Da!

INSPEKTOR: Zašto ste došli baš danas?

JA: Pa, rečeno mi je da dođem danas!

INSPEKTOR: Jesi glasao juče?

JA (*lažem*): Ne. Živim u Prištini i mrzelo me je da idem u Kačanik samo da bih glasao...

Inspektor me gleda s nepoverenjem. Ali zatim nastavlja da pravi beleške.

INSPEKTOR: Pobedila Tačijeva partija, je li?

JA: Jeste, ali neće moći sama da formira vladu!

INSPEKTOR: S kim misliš da može da uđe u koaliciju?

JA (*shvatam ozbiljno pitanje*): Zavisi, ali ne verujem da će biti u koaliciji s Demokratskim savezom Kosova!

INSPEKTOR: S Vetonom Suroijem?

JA: Možda, ali Suroi ima mali procenat... Čak, nije sigurno da li će moći da pređe izborni cenzus...

INSPEKTOR: Misliš da će biti bolje na Kosovu? Bolje da je pobedila ova Rugovina partija!

JA: Ko zna šta će biti... Ali tu su predstavnici Međunarodne zajednice, oni koji ipak drže situaciju pod kontrolom!

INSPEKTOR: Pošto si pomenuo ove strance. Je l' ima mudžahedina u Prištini?

JA: Molim?

INSPEKTOR: Oni s bradom, s kratkim pantalonama?

JA: Pa, možda i ima...

INSPEKTOR: Je l' se vide po Prištini?

JA: Ponekad.

INSPEKTOR: U kom delu Prištine su koncentrisani?

JA: Pa, s vremena na vreme čovek može da ih vidi svuda po gradu...

INSPEKTOR: Šta radite?

JA: Radim u jednoj umetničkoj organizaciji. Uglavnom pravimo predstave za decu...

INSPEKTOR: Je l' saradujete sa srpskim umetnicima?

JA: Da, ponekad ... ne mnogo, kao što možete da pretpostavite.

INSPEKTOR: S kim od kosovskih Srba saradujete?

Dilemu moram da razrešim odmah. Da pomenem drugove ili ne... Nemoj da izdaš drugove i ideale, Jetone... Ali zatim, neka ga đavo nosi, bavimo se pozorištem, ne nekim kriminalom. Odlučio sam da kažem... U međuvremenu, inspektor me je gledao s radoznalošću.

JA: S pozorištem "Geto" iz Lapljeg Sela!

INSPEKTOR: Tako, je l' te! A s umetnicima iz Srbije? Je l' dolaze oni u Prištinu?

JA: Da, dolaze ponekad...

INSPEKTOR: Ko?

JA: Ovi iz "DAH Teatra" i neki drugi ...

INSPEKTOR: Pre nekoliko dana u blizini Kačanika ubijeno je troje mladih u zasedi ... Je l' znaš ko ih je ubio?

JA: Ne.

INSPEKTOR: Nisi čuo da se priča o nekom ko bi mogao da bude ubica?

JA: Ne... Ja, zaista jesam iz Kačanika, ali živim u Prištini... Ne idem često tamo!

INSPEKTOR: Jesi čuo za selo Stagovo?

JA: Da, znam da to selo pripada Kačaniku!

INSPEKTOR: Čuo si da je pre nekoliko dana KFOR našao tamo mnogo oružja?

JA: Čitao sam u štampi... Ništa više od toga ne znam...

INSPEKTOR: Gde si bio tokom rata?

JA (*ponovo lažem*): Jedno vreme u Prištini, gde sam bio student, a zatim u Makedoniji...

I tako se "prijateljski" razgovor sa srpskim inspektorom policije iz Uroševca ("privremeno izmeštene u Leskovac") nastavlja. On pita, ja odgovaram, čas lažem čas pokušavam da budem iskren s njim... On vodi beleške i pravi se kao da obavlja svoj posao, za koji, sigurno treba da dobije platu od srpske vlade. A ja mislim, hvala Bogu što nemamo više ove dronjave policajce na Kosovu.

Jugoslovenski pasoš koji sam dobio u Leskovcu iskoristio sam zatim za putovanje u Kanadu, ali i za moja kasnija putovanja u Srbiju (ličnoj karti, koju sam nasledio od pre rata, istekao je rok). Ali moram da kažem da sam bio veoma srećan kada sam poslednji put bio u Istanbulu. Pošto nisam bio siguran da li treba da uzmem vizu za ulazak u Tursku, poneo sam oba pasoša, leskovački i Republike Kosova. Prvo sam graničaru pokazao *leskovački pasoš*, ali on mi je prstom dao znak koji je značio da treba da se vratim po vizu. Ali ja sam mu na licu mesta rekao: "Momenat, karešim..." i izvadio pasoš Republike Kosova. On ga je pogledao, prepoznao, udario pečat i vratio mi ga je. Bio je to, ipak, lep osećaj.

* * *

Ali priča o mom pasošu malo se odužila. Da se vratimo sada našoj diskusiji o antologijama koje pripremamo. Prava reagovanja, verujem, tek će uslediti pošto budemo objavili ove dve knjige. U međuvremenu su mi stizala samo neka "upozorenja" kao npr. "Molim te, pazi kako se predstavljamo ... oni znaju da manipulišu..." ili "...kako li ćemo biti predstavljeni tamo? Nadam se kao autori iz Republike Kosova ... drugačije...!" E da, zamalo jednome

da napišem: “Ti se predstavljaš kao da si rođen u pičkoj materini, s privremenim boravkom na planeti Mars.” Koliko god sam mogao, izbegavao sam ovakve tipove, pisce–patriote, koji se većinom nalaze u školskoj lektiri. Uglavnom, ovom našom antologijom su obuhvaćeni mladi autori, generacija koja je tzv. *službenu poeziju* (za kosovske namučene majke) zgazila, dajući joj urbanu dimenziju, obogaćujući je novim rečima (kao na primer rečju “jebati” zajedno sa srodnim oblicima, koje ranije nije poznavala pesnička leksika), dajući joj nova značenja i osećanja, izbegavajući kliše, zamorne poetske figure i asocijacije...

Baš kao što sam i pretpostavljao, jedva sam skupio autore koji pišu prozu. Nova proza na Kosovu takoreći ne postoji. Nekada je ipak bilo veoma uspešnih autora, ali danas ih je stvarno malo. A ono o čemu se piše ne može biti gore. Razume se, sem nekoliko izuzetaka. Za našu antologiju jedva sam uspeo da nađem nekolicinu njih, verujem kvalitetnih i reprezentativnih. Međutim, što se tiče poezije, stanje je drugačije. Nama naklonjeni kažu da je na Kosovu svaki treći čovek pesnik. Ima ih zaista mnogo. Jedno pre podne, dok sam pio kafu ispred Narodnog pozorišta Kosova, gde radim već treću godinu, približio mi se jedan sredovečni čovek i tresnuo mi je svoje pesničke knjige na sto. Ime tog pesnika, međutim, nikada nisam čuo. Ama baš nikada. “Ja”, reče on, “i Alji Podrimja, najbolji smo albanski pesnici!” “Ako je tako, neka vam je sa srećom”, uzvra-tilih mu, ne želeći da pokvarim raspoloženje ni njemu ni sebi. Njegove pesme sam, ipak, prelistao; nimalo se nisu razlikovale od onih stotina i hiljada pesama koje su autori iz raznih generacija štampali svaki put kada bi njihovo piskaranje bilo dovoljno da ispuni tabak jedne knjižice. Autore koje sam izabrao za antologiju nove književnosti Kosova, iako čine novi talas pisaca (srednje i mlađe generacije), sigurno ne možeš naći u školskim udžbenicima. Neki od ovih pesnika su izdali svoju poeziju samo u časopisima (ono malo koliko ih ima na Kosovu), književnim novinama ili na internetu. Štaviše, pesme jednog od njih najpre sam pročitao na Facebook-u, posle čega sam veoma zadivljen njima, odlučio da ih uvrstim u ovu antologiju.

Ponosan sam što se u ovoj antologiji kosovske književnosti nalazi pisac i publicista Haljilj Matoši. Ruku na srce, Matoši je malo pomerio starosnu granicu koju sam zadao kao jedan od kriterijuma,

ali ipak sam imao nekoliko razloga za ovaj *kompromis*. Matoši je tokom devedesetih izdao nekoliko brojeva kulturnog i filozofskog časopisa *Šeši*, koji je, iako prodavan u malom tiražu, odigrao izuzetnu ulogu u promociji nove generacije stvaralaca svih profila. Matošija su tokom rata na Kosovu kidnapovale srpske snage i držale ga kao taoca više od godinu dana. Njegova poezija je izuzetna i verujem da tamošnja javnost treba da se upozna s njom. Uvršten je takođe i Arben Idrizi, izvrstan pesnik, nesumnjivo najbolji u novoj književnoj generaciji Kosova.

Jedan od glavnih problema za neke pisce koje sam pozvao bila je želja da saznaju ko će sve biti u antologiji. Uvek bi se našao neko kome se nije dopadalo da bude u društvu s nekim drugim. Nije mi bilo teško da za kratko vreme shvatim celu “mapu književnih klanova” Kosova. Književnička posla, rekli bi oni koji nisu književnici!

Budući da se ovo pismo odužilo, prekinuću s nadom da ću nakon tvog sledećeg pisma pisati više o kulturnom pejzažu Kosova: o izdanjima i izdavačkim kućama, o prevodima strane književnosti na albanski i obrnuto, o pozorištu (uh, o ovome svakako) i o opštim izborima koji se približavaju (bar znam da posle ovih izbora neću morati ponovo da idem u Leskovac).

ponedeljak, 29. novembar 2010.

Sve najbolje,
Jeton Neziraj

P. S.

Priču o mom *leskovačkom pasošu* nemoj da pokažeš nikome. Rekao sam to tebi u poverenju, kao “Albancu” što i jesi! Ne želim da me ponovo etiketiraju kao izdajnika! Eh, samo da znaš da se tako ponašaju svaki put kada kažem da “u albanskoj dramaturgiji ima puno smeća”! Izdajnik, antinacionalan ... kako smeš da kaljaš drame onih muškaraca i žena koji su pod svetlom sveća, u noćima bez sna, na hladnoći i mrazu, pod okupatorskom paljbom, bez hrane i pića, bez dinara u džepu, povređeni i posramljeni, pisali naše nacionalne drame, zahvaljujući kojima mi danas uživamo u slobodi! Sramota, sramota! Sraaaammmo...!

Dragi Jetone,

Noćas se ponovo pucalo ispod mog prozora. Taman sam pomislio da je to nekako prošlo ali zalihe pirotehnike, kao ni zaostalo oružje iz devedesetih, ne jenjavaju. Bile su neke akcije proteklih godina (mislim da je to jedinstven slučaj u ovom delu sveta) kada su na prvom kanalu Javnog servisa Srbije emitovani pozivi stanovništvu da se razoruža, tj. da preda sve one cevi koje su pretekle iz doba ratova, ubijanja, krijumčarenja i mržnje. Odziv je, čini mi se, bio slab. U nekoliko navrata sam video neke kadrove u udarnim informativnim emisijama kako tadašnji ministar unutrašnjih poslova obilazi neke gomile dugačkih i kratkih cevi. Imao je zadovoljno lice. Taj smešak, bio je punktum slike. Pomislio je valjda da razoružavanje teče kako treba. Međutim, dočeci Nove godine uvek umeju da iznenade, kao noćasnji na primer. Krene to od ranih večernjih sati, najpre sporadično, poneka petarda, da bi se s približavanjem ponoći učestalo, prelazeći s pojedinačne na rafalnu paljbu. Radost nema granica. *Naš čovek* mora, nakon zabavnog programa na Pinku, nakon čitanja optimistične štampe i dobrog novogodišnjeg zalogaja da dâ oduška i atavističkim slojevima duše, koji vapi za pucnjavom u takvim noćima. Onda on ode do ormara u spavaćoj sobi, izbaci garderobu na pod, zatim posteljinu, potom odvali dasku i iz duplog dna izvuče neki komad oružja, skraćeni karabin ili *tetejac*, svejedno. Pregleda ga na brzaka, napuni i ode do prozora. A onda pogleda na sat i raspali.

S broda na kome sam proveo vojni rok s malim Berišom Bekom, često je nestajalo oružje. Krao ga je uglavnom starešinski kadar. Bilo je i logično s obzirom na to da smo neprestano prevozili naoružanje iz kasarni koje smo evakuisali. Svega je tu bilo: od tenkova i ogromnih bodljikavih podvodnih mina do lakog pešadijskog naoružanja. Niko nikada nije napravio popis tog kontingenta koji je JRM prethodno rasula po svojim postajama diljem Jadrana. Bilo je bitno sve pokupiti, do poslednje soške ili škafete. Iza nas su ostajale puste kasarne. Kada su ratovi prošli, neke od tih kasarni su hrvatske vlasti pretvorile u kulturne centre (Vis) ili sajamske prostore (Pula). Kada su ratovi prošli, srpske vlasti su počele da potražuju naoružanje od građana. Prilično neuspešno. Vojska koja se u junu 1999. povukla sa Kosova ponela je "iz kolevke srpstva" sa

sobom ogromne količine naoružanja. Deo toga se “spustio u narod“. A kada se “pesma spusti u narod“ – kako se to ranije govorilo za uspešne *narodnjake* – ona se odvaja od svog autora i nastavlja svoj samostalni život kao da je ispevana iz “glave cijela naroda“. Tako je i sa *vatrenim cevima*. One su se otuđile tokom vremena od centra vojne moći i postale deo novog folkloru. U takvom *društvu narodnjaka i pištolja*, u kojem i neki ministri vole da zapucaju ili zapevaju, književnost ima male šanse. Nešto slično mi je rekao i Beriša Beka nekoliko dana pre nego što se zauvek iskrcao s broda, dok smo bili vezani za viško molo, preko puta Vinarskog podruma. Sedeli smo u mornarskoj blagovaoni za trećim i poslednjim stolom, kako zakon potpalublja *žapinima* i nalaže. Čekali smo svoju porciju koja je prethodno trebalo da prođe trijažu kod *džombi* da bi se nama servirao otpad koji nikome od njih ne bi prijao. Dok je zurio u svoju porciju pasulja iz koje je štrčala golema kost, Beka me je, ne znam zbog čega, pitao šta ono ja radim u civilstvu. Upisao sam književnost, rekao sam mu iako sam znao da je taj moj odgovor bio poslednja stvar koju je trebalo izgovoriti na tom mestu. On je zavrteo glavom i rekao: “Nećeš se ti baš hleba najesti.” Znao sam to i sam. Još tada. Onda mi je rekao da više ne može da izdrži i da će s jednim starijim mornarom, Beđetom Gašijem, Albancem s Kosova, takođe, uskoro pobeći s broda i iz JRM. “Ali kuda?” pitao sam. Beka je slegnuo ramenima: “Preko ograde. Otkud znam.” – “Aha”, konstatovao sam kao da je to najnormalniji odgovor. I zaista, nedugo potom, Gaši i Beka su sišli s broda i uputili se uličicama Visa u nepoznato. Niko nije ni primetio da ih nema kada je na brodu oglašena borbena uzbuna i komanda za isplovljavanje. Sećam se da sam trčao iz štive na palubu i da sam u magnovenju čuo nekog od mornara kako kaže da nije video Beku. Njihov nestanak je, međutim, ozvaničen tek kasnije, tokom duge noćne plovidbe ka Boki Kotorskoj kada niko nije odgovorio s borbenog mesta na kome je trebalo da se nalazi Beriša Beka. Komandant plovidbe je naredio pretragu broda, ali te dvojice mornara nigde nije bilo. Ostali su na Visu. Ne znam šta se potom događalo s njima. Čuo sam da su ih regrutovali u Zbor narodne garde. Takođe, do mene su doprle glasine da su pobjegli za Austriju a potom Švajcarsku. Ne znam. Mitovi su se ispredali o njihovom poduhvatu. Možda su završili i u Kazablanci kao vlasnici nekog noćnog kluba ili kasina. A možda su se

jednostavno vratili na Kosovo, svom pređašnjem životu i svemu onom što je prosečnog stanovnika Kosova čekalo u godinama koje su dolazile.

Taj odlazak u nepoznato koji je preduzeo Beriša Beka, dragi moj prijatelju, čeka i naše dve knjige. Takav je bio i tvoj put po *leskovački pasoš*. Kao i moj prvi odlazak u Prištinu. Na povratku iz Prištine, dok sam nadomak kružnog toka u izgradnji već drugi sat čekao minibus koji saobraća na "divljoj liniji", upoznao sam jednu sredovečnu Albanku iz Mitrovice. Ona mi je tada ponudila pomoć. Bila je spremna da me povede u Južnu Mitrovicu, da me potom prevede preko Ibra i potraži nekog svog prijatelja Milivoja koji bi me odvezao dalje. Ona me je uverila da na takvim putovanjima uvek postoji neko ko će nam pomoći. Takođe, verujem da se nešto slično dogodilo i malom Beriši Beki na putu u nepoznato. I da će mi se jednog dana javiti, kada sticajem okolnosti, vest o našim dvema antologijama dopre i do njega.

Do tog trenutka nema još mnogo, dragi prijatelju. Ostalo mi je još samo da ti poželim srećnu Novu 2011. godinu. Bez *pištolja i narodnjaka*, ali sa što više dobre literature kao što je ova koju smo priredili za naše dve knjige. To je za sada jedina *otvorena linija* između Beograda i Prištine. Voleo bih da ih u budućnosti bude mnogo više.

1. januar 2011.

Prijateljski,
Saša Ilić

Dragi Saša,

Preksinoć, na dočeku, u kući jednog rođaka kod koga smo bili u poseti, sedeći na krevetu, pod zadnjicama smo osetili nešto čvrsto; bio je to šaržer *zaboravljenog* kalašnjikova. Domaćini su ga učtivo uklonili, uz: “Oprostite, deca su ga ćušnula tu!”

Pre rata, tokom devedesetih godina, u mom rodnom gradu, jedina pucnjava koju bismo čuli za Novu godinu bila je ona iz Štrpca i okolnih sela, gde su bili nastanjeni Srbi. Bila je to zastrašujuća pucnjava. Praznična pucnjava iz vatrenog oružja lepo je ocrtavala mapu srpskih naselja. Čovek bi pomislio da po tome može da prebroji srpske kuće lakše od stručnjaka za popis stanovništva.

Po završetku rata, pucnjava se nije čula jedino iz mesta prema Štrpcu i onih delova gde je živelo ono malo Srba koji su preostali. Iz tog pravca se gotovo ništa nije čulo. Za Novu godinu, tamo nije smela da pukne ni automobilska guma. Dotle se u albanskim selima, u prvim poratnim godinama, vodio pravi *rat*. Pucalo se iz svih mogućih kalibara. A količina i “kvalitet” pucnjave, razume se, bila je stvar inata prema preostalim Srbima. Bilo je to desetostruko davanje oduška inatu za sva ona ponižavanja koja su albanski stanovnici doživeli tokom devedesetih godina od Srba, u novogodišnjim noćima. Međutim, inat prema Srbima se predimenzionirao i *proširio*. Za doček Nove godine, pucnji su bili upućivani – iz jedne kuće ka drugoj, u inat jedne prema drugoj, iz jednog sela ka drugom, u inat jednog prema drugom, i svi skupa, kuće, sela i gradovi u inat Srbima. Treba reći i to da je pored inata prema Srbima bilo i drugih inata, i poruka koje su iz jedne kuće slate pucnjima ka drugoj i tako redom. Pored poruka lične prirode, najinteresantnije poruke su razmenjivane između onih mesta gde je to povremeno ličilo na pravi rat. Broj pucnjeva je trebalo da svedoči o broju cevi, odnosno pokazivao je koliki je doprinos to jedno selo dalo u borbi za *Otađbinu!* I tako, sela i regioni nadmetali su se jedni s drugima preko pucnjave u novogodišnjoj noći. Moglo bi se reći da je to bila *patriotska* paljba u kosovskoj varijanti. Bilo to ironično ili ne, ali u novogodišnjoj noći se koristi prilika za iskazivanje patriotizma. Padale bi i psovke: “Majku li vam vašu ... onda vas nigde nije bilo od straha od Srba, a sad pucate iz oružja koje ste kupili posle rata!”

U poslednje vreme, međutim, koriste se sofisticiranija piro-tehnička sredstva tako da je teško razlučiti da li je u pitanju oružje ili nešto drugo. Sve je otišlo u lepu pičku materinu i ako se budeš našao napolju u poslednjim minutama pred Novu godinu, onda ti je bolje da se pričuvaš od ostataka petardi kao i od zalutalih metaka.

Oružja i dalje ima skoro u svakoj kući. KFOR na Kosovu je uputio nekoliko ultimatumu zaredom za dobrovoljnu predaju oružja, ali sumnjam da je mnogo ljudi to učinilo.

Prema tome, još nekoliko godina čuće se oko naših kuća pucnji iz vatrenog oružja za Novu godinu. Do tada će se albanski i srpski inat možda smanjiti. Verujem da i mi našim radom tome doprinosimo. Treba se tome nadati. Na kraju krajeva, neka ovo bude kao čestitka za ovu Novu godinu: "Draga Srbijo, drago Kosovo, želimo vam sve najbolje u Novoj 2011. godini. Neka vladaju ljubav i mir među vama i neka nestanu vaši stogodišnji inati... Neka pripadaju prošlosti, onom vremenu kada ste iz kalaša obilato častili jedni druge za srećnu Novu godinu, onom dobu kada ste jedni drugima palili kuće, neka idu do vraga bajke o kolevkama, srpskom srcu, manastiri, džamije, ilirske tume, bitke za Kosovo, za sultanmurate, za kopiliće i druge vaše bajke!"

Dragi Saša, preko ove patetične čestitke za Srbiju i Kosovo, želim da ti iskreno zahvalim što si u tri razmenjena pisma sa mnom podelio toliko ličnih trenutaka u nadahnjujućoj ispovesti. Veoma sam ponosan, a verujem da se i ti tako osećaš povodom ove dve knjige koje će ubrzo izaći u Prištini i Beogradu. Pre godinu dana, kada smo se sreli u Lajpcigu i kada si izneo ideju o ovim dvema književnim antologijama, nije bilo lako poverovati da je tako nešto moguće realizovati, bar ne tako brzo. Ali sada je sve jasno i jedva čekam da se vidimo na promocijama, ovde u Prištini i tamo u Beogradu!

Ne mogu a da se ovog trenutka ne setim preminulog glumca Faruka Begolija, koga su znali svi ovde na Kosovu a verujem i tamo u Srbiji. Mnogi ljudi i danas se sećaju jedne medijske priče u vezi sa Farukom Begolijem. Jedna njegova izjava za RTB iz 1982. razočarala je mnoge ljude na Kosovu. U televizijskoj emisiji koja je bila posvećena demonstracijama albanskih studenata 1981. godine, Begoli koji je bio intervjuisan drugim povodom, javno je rekao da mu se sviđa Beograd i da se najbolje oseća u tom gradu. Ova

njegova izjava, shvaćena pogrešno, izazvala je neviđeno ogorčenje kod ljudi na Kosovu. Mnogi od njih su u njemu videli *izdajnika*. Kada su ga nekoliko godina kasnije ponovo pitali o tome, Begoli je odgovorio: “U Beogradu sam proveo najveći deo svog života. Imam svoje uspomene, lepe uspomene, bez obzira na klevete ondašnjih političara o Albancima. Kada sam prihvatio ponudu Televizije Beograd, nije mi bilo ništa rečeno o svrsi te emisije. Pitali su me kako sam se afirmisao u Beogradu i šta sam osećao prema Beogradu. Nisam imao pojma kakvu je političku pozadinu imala ta emisija. Ta moja izjava je posle montirana i ‘osakaćena’. Da je bila u celosti emitovana, aplaudirao bih, ali dogodilo se tako kako se dogodilo i šta da kažem...”

Trideset godina kasnije, Begoli je, ležeći na samrtnoj postelji, nepokolebljivo izjavio: “Bez obzira što neko može pogrešno da me razume ili interpretira, ja i dalje volim Beograd.”

Dragi Saša, bez obzira na to što neko može pogrešno da nas razume ili interpretira, mi treba i dalje da razmenjujemo naše književnosti.

Srdačno,
Jeton Neziraj